

Baštinska građa Župe sv. Mihaela Arkandela u osječkoj Tvrđi: ishodište kulturnoga pamćenja grada

HRVOJE MESIĆ*

• <https://doi.org/10.31823/d.27.2.3> •

UDK: 27-744:004(497.5 Osijek)*930.25 • Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 13. lipnja 2018. • Prihvaćeno: 13. lipnja 2019.

Sažetak: *Identitet Tvrđe čine zbirke memorije kulturno-povijesnih identiteta očuvanih u baštinskim institucijama. Djelatnost je baštinskih ustanova, s područja javnoga pamćenja, utjelovljenje prostorne i simboličke uključenosti otvorenoga grada i društva. Baštinske se institucije nalaze u središtu kulturne i tehnološke konvergencije koja se identificira u trima glavnim trendovima: digitalna konvergencija, digitalna komunikacija i digitalna odgovornost. Suvremenom informacijskom tehnologijom i procesom digitalizacije važno je osigurati vidljivost i dostupnost gradiva unutar nevidljivih i zatvorenih prostora Tvrđe. Takav je i arhiv Župe sv. Mihaela Arkandela u osječkoj Tvrđi koji se, kao prenositelj kulturnoga identiteta, hotimice zaboravlja. On je mjesto sjećanja u kojem se predodžbe o povijesti, prošlosti ili tradiciji materijaliziraju i pohranjuju. Arhivska je građa župe prvorazredni povijesni izvor za razumijevanje građanskoga i vjerskoga života grada te stvaranje kulturne slike prostora na prijelazu iz 19. u 20. st. i prvu polovicu 20. stoljeća. U postupku digitalne konvergencije i katalogizacije koristit će se fotografije, spomenice, smrtnice i arhivski dokumenti koji označavaju grad kao dokument. Baštinska građa bit će digitalizirana i katalogizirana prema međunarodnom standardu Cataloging Cultural Objects s pripadajućim opisnim i administrativnim metapodacima. Standard CCO, osim što nudi smjernice za opis predmeta kulturne baštine, može poslužiti i kao model organizacije informacija i izrade relacijske baze podataka u baštinskim crkvenim arhivi-*

* Dr. sc. Hrvoje Mesić,
Akademija za umjetnost
i kulturu u Osijeku,
31 000 Osijek,
Ulica kralja Petra
Svačića 1/f,
hmesic@uaos.hr

ma. Radom će se dokazati i zaključiti da je arhiv Župe sv. Mihaela baštinska institucija, odnosno ishodište kulturnoga pamćenja prostora te čuvar osobnoga i kolektivnoga identiteta osječkog Nutarnjeg grada.

Ključne riječi: župni arhiv, Nutarnji grad, figure sjećanja, digitalna konvergencija, katalogizacija, pamćenje grada, kulturna baština.

Uvod

Crkvena arhivska građa čuva i identificira poruke prošlosti koje se danas prepoznaju kao kulturna baština. Takvu arhivsku građu čini i ona župne crkve sv. Mihaela u osječkoj Tvrđi. Dinamiku društvenoga pamćenja oblikuju i baštinske institucije. Stoga je arhiv župe mjesto pamćenja, svjedok jednoga vremena, odnosno materijalizacija društvenoga sjećanja. Svojom građom pomaže pri rekonstrukciji sjećanja jer arhiviranjem vlastitoga sjećanja čovjeka u određeni predmet, sliku, fotografiju i dr., oživjet će događaj iz prošlosti. Povijest i sjećanje građom župnoga arhiva međusobno se nadopunjuju. Medijator je kolektivnoga iskustva i aktivne uloge u službi razvoja i društva. Župna crkva sv. Mihaela bila je središtem života Nutarnjega grada (Tvrđe) u prvoj polovici 20. stoljeća što dokazuje arhivska građa koja se nalazi u župnom arhivu. Naime Nutarnji grad bio je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće pa sve do rušenja tvrđavskih bedema 1923./1926. godine jedina urbana jezgra koja je imala sve odlike gradskoga naselja. Bio je značajan zbog svojega vojnostrateškoga, kulturnoga, upravnoga i gospodarskoga ozračja, ali i zbog blizine željezničkoga i cestovnoga mosta kojim se odlazilo u cijelu Austro-Ugarsku Monarhiju, odnosno prema Carigradu i Italiji. U blizini samoga središta, odnosno glavnoga trga Nutarnjega grada, nalazila se i crkva posvećena sv. Mihaelu Arkanđelu – branitelju Crkve.

Osijek je krajem 1900. imao 26 769 stanovnika, a krajem 1910. godine 33 337 stanovnika. Povećanje stanovništva nastaje zbog značajnoga gospodarskoga rasta te kulturnoga procvata. Stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije, broj stanovništva promijenio se i brojem i sastavom. Godine 1931. Osijek je imao 43 351 stanovnika, a uglavnom je broj povećan zbog useljnika. Srpskim utjecajem Osijek se počeo zapostavljati.¹ Početkom 20. stoljeća župu su činili stanovnici Tvrđe (2260 katolika) sa svojim filijalama: Antunovac (230 katolika), Ivanovac (784 katolika), Laslovo (60 katolika), Hrastin (36 katolika), Ernestinovo (700 katolika). Zanimljivo je istaknuti da je na području tadašnje župe bilo 30 Židova, 1978 pripadnika kalvinske vjeroispovijesti, 16 pripadnika refor-

¹ Usp. M. KORENČIĆ, *Naselja i stanovništvo Hrvatske 1857-1971*, Zagreb, Djela JAZU, 1979.

matorske vjeroispovijesti te 24 pripadnika pravoslavne vjeroispovijesti.² Navedeni podatci mogu se tumačiti u pronađenim dokumentima u župnom arhivu koje je krajem svake godine izrađivao župnik i slao u Đakovo. Dokumenti se nazivaju *Stanje duša*. Arhivska je građa župe također prvorazredni povijesni izvor za razumijevanje građanskoga i vjerskoga života grada te stvaranje kulturološke slike prostora na prijelazu iz 19. u 20. st. i prvu polovicu 20. stoljeća.

1. Župnik Robert Bezetzky

Najviše zasluga za bilježenje povijesti građanskoga i svjetovnoga Osijeka ima župnik Robert Bezetzky. Naime svako kolektivno pamćenje ima svoga nositelja, a župnik Bezetzky jedan je od oblikovatelja kolektivnoga pamćenja prostora Nutarnjega grada, ali i cjelokupnoga Osijeka. Rođen je u Barcsu (Mađarska) 5. svibnja 1884. godine od oca Stjepana Bezetzky i majke Marije r. Živoder. Odrastao je u Osijeku, gdje je završio i gimnaziju. Studij filozofije i teologije završio je u Đakovu, gdje je i zaređen za svećenika 20. listopada 1907. godine. Boravio je kao stipendist u Njemačko-mađarskom zavodu u Rimu od 1907. do 1910. godine gdje je studirao pravo i filozofiju.³ Više godina služio je kao misionar u Beogradu, a za vrijeme Prvoga svjetskoga rata vratio se i kratko upravljao župom u Sarvašu. Brzo je imenovan katehetom u osječkoj Tvrđi, a u ljetu 1916. godine imenovan je tvrđavskim župnikom (dokument o imenovanju čuva se u župnom arhivu). Godine 1922. izabran je za vicearhiđakona osječkoga okruga, 1928. godine začasnim kanonikom đakovačke stolne crkve. Govorio je mađarskim, njemačkim i hrvatskim jezikom, a sahranjen je na tvrđavskom groblju 1943. godine.⁴ Kao kroničar najstarije osječke Župe detaljno je opisao život ratnog Osijeka od 1916. do 1918. godine, a iz njegovih zapisa uočava se dobra informiranost o događajima sa srpske fronte. To se dovodi u vezu s njegovim prijašnjim misionarskim djelovanjem u Beogradu, što se doznaje iz zapisa fra Solana Matkovića, gvardijana i kroničara Franjevačkog samostana u Zemunu.⁵ Bezetzky je brižno bilježio svaki događaj, većinu je popratio fotografijama te je aktivno sudjelovao u obilježavanju svetkovina, ceremonija i rituala. Zajedno s tadašnjim stanovnicima i upraviteljima grada (vojnim i civilnim) kolektivno je participirao u kulturnom pamćenju okupljanjem i osobnom nazočnošću. Budući da su sve aktivnosti zapisane i pridodane sa svojim figurama

² Usp. *Schematismus ven. cleri dioecesium Bosnensis seu Diakovensis et Sirmiensis canonico unitarum pro anno 1916.*, Đakovo, 1916., 46.

³ Usp. J. BOGDAN, Pitomci Đakovačke i Srijemske biskupije u Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu od osnutka do danas, u: *Diacovensia* 40(2006.)2, 473-516.

⁴ Usp. E. GAŠIĆ, *Kratki povijesni pregled biskupija Bosansko-đakovačke i Srijemske*, Osijek, 2000., 108.

⁵ Usp. H. MESIĆ, *Baštinska kultura u pamćenju grada*, Zagreb, 2019., 155.

sjećanja (fotografije, spomenica, dokumenti, smrtovnice), župnik Bezetky osigurao je i utvrdio identitet grada. Htio je biti dio grada i to i jest. Tako svaki grad ima vlastiti mehanizam pamćenja, a župni je arhiv institucija kolektivnoga pamćenja. Dobro je naglasiti da je to arhiv koji se hotimice zaboravlja, a proizvodi određenu sliku povijesti. Stoga preko mjesta pamćenja, župnoga arhiva, i kroz figure sjećanja prati se grad kroz kolektivnu memoriju. Navedene figure sjećanja zapravo su materijalizacija sjećanja. Župni arhiv ima utjecajnu ulogu u konstruiranju društvenoga sjećanja, odnosno interpretira kulturnu baštinu u povijesti kako bismo sadašnji život učinili smislenim. Društveno je sjećanje potrebno, više nego ikad, podložiti institucionalizaciji.

Župni arhiv nalazi se na prvom katu župnoga doma u sobi od 20 četvornih metara. Sva građa nalazi se u ormaru koji se sastoji od triju dijelova. Građa je dosad bila djelomično razvrstana, a arhiv je 2017. godine složen za potrebe župe. Osim toga sva građa složena je prema godinama te se nalazi u arhivskim kutijama. Arhiv je zatvorenoga tipa te nije moguće ući i istraživati, ponajviše zbog mnogobrojnih krađa povijesnih dokumenata. Arhivska građa župe može se podijeliti u četiri kategorije (figure sjećanja):

1. arhivski dokumenti župe
2. fotografska građa župe
3. župna spomenica
4. smrtovnice.

2. Arhivski dokumenti župe

Arhivski dokumenti župe obuhvaćaju razdoblje od 1893. do 1944. godine. Iako nije bilo planirano opisati dokumente nakon 1934. godine, to je učinjeno kako bi se budući istraživači mogli koristiti i tim podatcima i dokumentima koji se nalaze u župnom arhivu. Za neke godine ne postoji ni jedan arhivski dokument, odnosno nastupio je zaborav, a uskočila je povijesna znanost. Potrebno je napomenuti kako su dokumenti isključivo vezani uz svakodnevni život Nutarnjega grada. Najstariji dokument koji se nalazi u arhivi jest iz 30. srpnja 1893. godine, pisan rukom na njemačkom jeziku, i to goticom. Dokument je *Revers Grada Osijeka* s uputama za postupanje s novim zvonom koje je isti darovao župi. Te upute izradili su braća Ruepprecht koji su imali svoju radionicu izrade crkvenih zvona u Pečuhu (u tadašnjim dokumentima *Fünfkirchen*). Najmlađi je dokument iz 15. travnja 1944. godine *Nadzorničtva za grad i kotar Osijek* kojim upozoravaju vjernike na moguću zračnu opasnost i bombardiranje Osijeka. Ne postoji ni jedan arhivski dokument za sljedeće godine:

1.) 1894.	11.) 1905.	21.) 1929.
2.) 1895.	12.) 1906.	22.) 1930.
3.) 1896.	13.) 1907.	23.) 1931.
4.) 1898.	14.) 1908.	24.) 1933.
5.) 1899.	15.) 1909.	25.) 1935.
6.) 1900.	16.) 1910.	26.) 1936.
7.) 1901.	17.) 1911.	27.) 1938.
8.) 1902.	18.) 1912.	28.) 1939.
9.) 1903.	19.) 1913.	29.) 1940.
10.) 1904.	20.) 1928.	30.) 1941.

Ukupno je sačuvan 331 arhivski dokument:

- 1.) 1893. – 2 arhivska dokumenta
- 2.) 1897. – 1 arhivski dokument
- 3.) 1914. – 3 arhivska dokumenta
- 4.) 1915. – 6 arhivskih dokumenata
- 5.) 1916. – 16 arhivskih dokumenata
- 6.) 1917. – 34 arhivska dokumenta
- 7.) 1918. – 20 arhivskih dokumenata
- 8.) 1919. – 24 arhivska dokumenta
- 9.) 1920. – 13 arhivskih dokumenata
- 10.) 1921. – 15 arhivskih dokumenata
- 11.) 1922. – 12 arhivskih dokumenata
- 12.) 1923. – 31 arhivski dokument
- 13.) 1924. – 40 arhivskih dokumenata
- 14.) 1925. – 42 arhivska dokumenta
- 15.) 1926. – 41 arhivski dokument
- 16.) 1927. – 8 arhivskih dokumenata
- 17.) 1932. – 1 arhivski dokument
- 18.) 1934. – 10 arhivskih dokumenata
- 19.) 1937. – 1 arhivski dokument
- 20.) 1942. – 6 arhivskih dokumenata
- 21.) 1943. – 4 arhivska dokumenta
- 22.) 1944. – 1 arhivski dokument

Latinskim jezikom pisan je 1 arhivski dokument, njemačkim jezikom pisana su 3 arhivska dokumenta, a talijanskim jezikom 1 arhivski dokument. Hrvatskim jezikom pisana su 326 arhivska dokumenta. Zanimljivo je istaknuti kako je jedan, vezan uz ostavštinu župnika Maspera, potpisao i župi poslao biskup Josip Juraj Strossmayer. Župa je također bila sjedištem vojnog dušobrižništva, pa su očuvani mnogobrojni vojni zapisi koji su slani tadašnjem vojnom kapelanu Josipu Kraljiću.

3. Fotografska građa župe

Fotografije koje se nalaze u arhivi župe predstavljaju važne figure sjećanja. One su fragment onoga što arhivski dokumenti te župna spomenica kazuju. Važan su dokaz, a fotografija je u mogućnosti prizvati svoju empirijsku vezu s određenim događajem, što naglašava neposrednu činjenicu. Tumačenjem fotografije može se upoznati osoba, događaj te oblikovati dojam o istome. Tako su osoba, događaj i dr. stvarniji nego što oni misle da jesu. Vizualni element ostaje za cijeli život, dok je fotografija medij vizualne komunikacije. Fotografija može prikazivati i ritual te različite ceremonije vezane uz religijski repertoar. Također je važno istaknuti da je fotografija trag nečega što se stvarno dogodilo. Dakle gledanje fotografije s razumijevanjem zapravo je čitanje fotografije, odnosno stavljanje fotografije u kontekst gledatelja, pretočene u njegovu stvarnost. Melanija Belaj tumači da »sve fotografije ljudi su *memento mori* jer snimiti fotografiju znači sudjelovati u smrtnosti, povredljivosti, promjenljivosti neke druge osobe ili stvari, fotografija zamrzava određeni trenutak u vremenu te svjedoči o njegovu tijeku i o prolaznosti života«. ⁶ Dakle fotografija nastavlja postojati dajući događaju neku vrstu besmrtnosti i važnosti. Ona je zaista »savršen suvenir: izranja iz prošlosti da bi stimulirala i intenzivirala sadašnjost«. ⁷ U župnom arhivu nalazi se ukupno 49 fotografija koje obuhvaćaju razdoblje od 1896. godine do 1944. godine. Slučajno su pronađene 2016. godine. Fotografije su prvorazredna figura sjećanja, a nastale su u fotografskim radnjama tadašnjega Osijeka. Povezuju se uz događaje koji se spominju u spomenici i arhivskim dokumentima te svjedoče pamćenju prostora grada i urbane okolice toga vremena. Stoga nude mogućnost rekonstrukcije jer pamćenje unutar sebe ne zadržava prošlost kao takvu, već je ona prisutna u fragmentima i neprestano se vrti u našem pamćenju. Fotografije prikazuju rituale (Brašančevo, odnosno tijelovsku procesiju, zatim proslavu Vidovdana i dr.), ceremonije (Euharistijski kongres, blagoslov nove škole, slavu bolničarske čete, blagoslov zvona i vatrogasnih cijevi), ali prikazuju mjesta pamćenja (obelisk žrtvama poginulim u urušavanju drvenoga željezničkoga mosta,

⁶ M. BELAJ, Obiteljska fotografija kao kreiranje i arhiviranje (poželjne) stvarnosti, u: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 45(2008.)2, 145.

⁷ *Isto*, 148.

a o čemu su izvještavale mađarske novine *Zalai közlöny*, nutarnjogradsko groblje i dr.). Memorijalni spomenici dio su organiziranih struktura javnoga prostora što ih čini kodiranim društvenim pamćenjem te sastavnim dijelom javnoga znanja. Osim toga memorijalni spomenici označavaju društveno sjećanje kojemu određeni poradak teži. Naime kontinuitet društva nezamisliv je bez društvenoga pamćenja. Poruke rituala, ceremonija te memorijalnih spomenika određuju vladajući pogled na svijet (dominacija vladajuće elite, povezanih s moći) i to pravilima ponašanja koje priznaje društvena zajednica. Stoga su rituali, ceremonije i mjesta pamćenja matrice koje služe za čitanje poruka i njihovo korištenje u prostoru. One su forme društvenoga pamćenja, navika. Matricama je povučena jasna granica između javnoga i društvenoga prostora te između šticienoga i zabranjenoga prostora (poput kategorije poroznoga grada). Stoga su navedene matrice važna memorijalna poruka za odvijanje i ustroj društvenoga pamćenja te društvenoga znanja, jer njihovo značenje nije moguće razumjeti ako se ne prihvati organizacija poruka propisana pravilima koja vrijede u društvenoj zajednici. Obrasci sadrže pravila i kontroliraju poruke i ponašanje prema njima, oni upravljaju znanjem. Obrasci i matrice jesu, kao organizacija memorijalnih poruka, ključni za ustroj društvenoga pamćenja i društvenoga znanja.⁸ Duhovna dimenzija spomenika jest »sama njegova intencija da smiri tjeskobu smrti i uništenja i bude zaštita protiv traumatizma egzistencije, određeni sigurnosni uređaj u svijetu koji nije idealan«. ⁹ Župnik Bezetzky, jedan od nositelja kolektivnoga pamćenja prostora grada, vizionarski je na gotovo svim fotografijama opisao snimljeni događaj, vrijeme događaja, popisao ljude i protumačio ulogu fotografije.

4. Župna spomenica

Neprocjenjiv izvor za proučavanje crkvenih događaja u župi, ali i onih važnih za sam život grada jest župna spomenica. Vođenje župnog arhiva uređeno je već nakon Tridentinskoga koncila (1545. – 1563.), a početkom 20. stoljeća o važnosti župnih spomenica upozoravalo se i u tisku. U *Katoličkom listu* iz 1902. godine povjesničar Janko Barlé upućuje na potrebu pisanja tih izvora, što je bila i odredba dijacezanske sinode (3. i 4. svibnja 1802., Zagreb) te Nadbiskupijskoga duhovnoga stola (br. 2373, 16. srpnja 1880.). Svaka župna spomenica treba sadržavati sljedeće podatke:

- a) opis crkve
- b) opis oltara i natpisa na njima

⁸ Usp. M. TUĐMAN, *Memorijalni spomenici i javno znanje*, u: M. ŠPIKIĆ (ur.), *Ivi Maroeviću, baštini u spomen*, Zagreb, 2009., 13-38.

⁹ M. SJEKAVICA, Sustavno uništenje baštine: prema pojmu kulturocida/heritocida, u: *Informatica museologica* 43(2013.)1-4, 60.

- c) popis i opis kipova
- d) opis crkvenoga namještaja
- e) opis predmeta, knjiga
- f) opis zvona
- g) popis bratovština
- h) popis cehova
- i) kronološki popis župnika
- j) opis zanimljivih ceremonija
- k) opis događaja lokalne sredine, odnosno prostora grada.

Pečuški biskup svojom odredbom iz 1782. godine tražio je od slavonskih župnih zajednica da se vodi spomenica, odnosno knjiga povijesti župe. U Osijeku su svoju kućnu povijest (kroniku) pisali redovnici i to franjevci, kapucini i isusovci. Župa sv. Mihaela sadržana je u tim ljetopisima, a posebno u ljetopisu Kapucinskoga samostana u Osijeku, Franjevačkoga samostana u Osijeku te *Osječkom dnevniku* Sebastijana Karla Redlsteina. Sve o životu župe može se pročitati u *Osječkim ljetopisima* te *Kanonskim vizitacijama* koje je uredio dr. sc. Stjepan Sršan. O spomenici župe ne postoje podatci sve do 1904. godine kada ju je počeo voditi župnik Antun Zelenka. Josip Juraj Strossmayer, bosanski ili đakovački i srijemski biskup, želio je da župnici redovito pišu spomenicu. Spomenica je napisana na papiru dimenzija 28 x 42 cm, a sastoji se od 166 stranica. Na kraju spomenice umetnut je jedan list formata A4 napisan kemijskom olovkom zelene boje, a opisuje bombardiranje Osijeka u vremenu od 22. siječnja do 21. studenoga 1944. godine. Spomenicu župe počeo je pisati župnik Antun Zelenka 1904. godine. On je rođen kao drugo od šestoro djece 17. siječnja 1867. godine u Osijeku, od majke Tereze r. Schmidt i oca Gregora. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Osijeku, a za svećenika je zaređen u Innsbrucku 26. srpnja 1891. godine. Od 1896. godine imenovan je župnikom Župe sv. Mihaela. Obnašao je i dužnost mjesnoga školskoga nadzornika u Novom gradu te Više i Niže djevojačke i dječjačke škole u Tvrđi. Gradsko poglavarstvo istaknulo je da je »pokojnik bio uzoran svećenik i župnik i ljubimac svojih župljana. Radi riedkih njegovih sposobnosti, radi integrog značenja svoga, radi žarkog patriotizma uživao je opće štovanje i ljubav. Svojim djelovanjem i kao župnik i kao patriota stekao je neprolazne zasluge. Gradska općina sačuvat će mu častnu i svjetlu uspomenu«. ¹⁰ Spomenicu je nastavio pisati i župnik Robert Bezetzky sve do 1934. godine kada prestaju svi zapisi. Naime 1934. godine izvršen je atentat na kralja Aleksandra u

¹⁰ *Spomenica rkt župe Sv. Mihaela arkanđela u Osijeku Nutarnjem gradu 1904. – 1934.*, Osijek, Državni arhiv u Osijeku – Rkt. župa Sv. Mihaela arkanđela, Osijek, 2009., 10.

Marseilleu, što može biti povezano s prestankom pisanja. Spomenica se počinje ponovno pisati tek 1963. godine i ona se čuva u župnom arhivu.¹¹ Danas se spomenica redovito vodi i piše. Spomenica je pisana rukopisom na hrvatskom jeziku. Za vrijeme župnika Zelenke rukopis je slabije čitljiv. Od 1912. godine spomenicu počinje pisati, odnosno najvjerojatnije prepisivati, župljanin sve do kraja spomenice, odnosno 1934. godine. Navedeni župljanin dodao je i opasku na početku spomenice:

Opaska:

*Da bi p.n. čitaoci ove spomen-knjige dobili
što bolju sliku o različitim opisanim događajima,
svečanostima, ophodima i dr.
to ih upućujem na fotografije i slike
što su sabrane u župskom arhivu, a
na istima je u kratko zabilježeno što predstavljaju.*

Treba napomenuti da fotografije nisu bile sastavnim dijelom te spomenice, već su, kao što je napomenuto, slučajno pronađene 2016. godine. Na kraju 1911. godine, pri kanonskoj vizitaciji župe, nalazi se potpis biskupa Ivana Krapca s pečatom.

Sadržajno promatrajući, spomenica je bogat povijesni izvor podataka za Osijek i okolna mjesta prve polovice 20. stoljeća. Tom građom značajno se ispunjavaju praznine za povijesna znanja o Osijeku i okolnim mjestima, i za crkveni i za građanski život. Spomenica župe glavni je izvor podataka od kojega se može krenuti u potragu za dubljim i točnim povijesnim podacima. Ona je spomenar, povijesni dokument i kronološka priča o gradu, čime postaje mementom te sažetkom duhovnoga razvoja. Izvorna je preslika života Župe sv. Mihaela i Nutarnjega grada te se otvara živopisna slika kolekcije gradskih sjećanja i memorije koja utvrđuje identitet i pripadnost gradu.

5. Smrtovnice župe

Zbirku smrtovnica Župe sv. Mihaela čini 10 smrtovnica koje su pronađene u omotnici položenoj uz spomenicu župe. Riječ je o preminulim osobama koje su vezane uz grad, ali još više uz Župu sv. Mihaela. Uglavnom su zastupljene smrtovnice između 1916. i 1943. godine. Imaju umjetničku te kulturno-povijesnu vrijednost. Mogu poslužiti kao pogled u vlastitu povijest grada. Posebno su važne jer omogućuju proučavanje društvenoga i socijalnoga statusa osječkoga društva. One su dokument, odnosno fragment vremena. U njima se nalaze vrijedni podatci o rod-

¹¹ Ne postoje zapisi od 1935. do 1962. godine.

binskim i ženidbenim vezama te mogu otkriti podatke koji se ne nalaze ni u jednom drugom povijesnom izvoru. Osim toga svjedoče i o multikulturalnosti grada. Uz one uobičajene smrtovnice, koje su tiskane na bijelom listu s crnim obrubom, na nekoliko smrtovnica pojavljuju se različita likovna rješenja koja svjedoče i o umjetničkoj vrijednosti smrtovnica. Takva građa smatra se kulturnim dobrom, odnosno baštinom koju je potrebno zaštititi, dokumentirati, obraditi, digitalizirati i ponuditi znanstvenicima na korištenje pri njihovom istraživanju. One su izvrstan odgovor vapajima duša da ih se ne zaboravi, već da žive barem u baštinskim institucijama poput crkvenih arhiva jer »bilo da prikazuje uvid u kulturni, politički i društveni život, bilo da prikazuje svakodnevicu određenoga naroda, kraja, grada, taj jedinstveni primjerak nudi uvid u povijest te tako stvara novu kategoriju za kulturno pamćenje određenog naroda«. ¹² U zbirci župe nalaze se sljedeće smrtovnice:

1. Smrtovnica biskupa Ivana Krapca, preminuloga 1916. godine.
2. Smrtovnica svećenika Josipa Horvata, preminuloga 1922. godine.
3. Smrtovnica profesora Franje Zelenke, preminuloga 1923. godine.
4. Smrtovnica svećenika Josipa Firingera, preminuloga 1924. godine.
5. Smrtovnica svećenika Franje Posavca, preminuloga 1930. godine.
6. Smrtovnica Terezije Riedl, asistentice Kongregacije gospođa, preminule 1932. godine.
7. Smrtovnica Franciske Flodin, majke svećenika Stjepana, preminule 1937. godine.
8. Smrtovnica Rozine Fabing, supruge trgovca Franje Fabinga, preminule 1937. godine.
9. Smrtovnica Stjepana Valla, direktora Gradskoga poglavarstva u Osijeku, u miru, preminuloga 1937. godine.
10. Smrtovnica župnika Roberta Bezetzkyjog, preminuloga 1943. godine.

6. Relacijska baza podataka baštinske građe župe

Kako bi se konstruiralo sjećanje grada u kontekstu župnog arhiva na prijelazu iz 19. u 20. te u prvu polovicu 20. stoljeća, izrađena je relacijska baza podataka uz korištenje standardom *Cataloging Cultural Objects (CCO)*. *Standard Cataloging Cultural Objects*, osim što nudi smjernice za opis predmeta kulturne baštine, može poslužiti i kao model organizacije informacija, odnosno kao standard za izradu relacijske baze

¹² A. LEŠKOVIĆ, D. ŽIVKOVIĆ, Efemerna građa i sitni tisak: opseg pojmova u Hrvatskoj i svijetu, u: *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54(2011.)1-2, 130.

podataka.¹³ Svrha standarda podataka nije samo promicanje dosljednoga bilježenja informacija nego mu je osnova učinkovito pronalaženje i korištenje istima. Standardi podataka potiču na dijeljenje podataka, poboljšavaju upravljanje sadržajem te smanjuju suvišan napor. Velika veličina dosljedno dokumentiranih zapisa s vremenom će s pomoću višestrukih repozitorija povećati pristup sadržaju te će rezultati potrage biti na najvišoj mogućoj razini. Ujednačena će dokumentacija u konačnici poticati razvoj tijela za informacije o kulturnoj baštini, što će uvelike unaprijediti pretragu i poučavanje u području društvenih znanosti i umjetnosti. Standardi koji određuju strukturu podataka, vrijednosti podataka te sadržaj podataka čine bazu za skup alata koji mogu dovesti do dobre deskriptivne katalogizacije, dosljedne dokumentacije, dijeljenih zapisa te povećanoga pristupa krajnjih korisnika. Uvođenje baze podataka u arhiv župe zahtijeva izradu projekta koji se može podijeliti u 5 faza: analiza potrebe (uočavanje podataka koje treba pohraniti i veza među njima – naziva se i specifikacija potreba), modeliranje podataka (utvrđivanje podataka i sklapanje u cjelinu, odnosno globalnu shemu), implementacija (inicijalno punjenje baze podacima te pokrivanje potreba raznih aplikacija), testiranje (utvrđivanje zadovoljava li svim zahtjevima i potrebama korisnika uz otkrivanje pogrešaka u fazi razvoja, a danas se prije prave implementacije razvijaju prototipovi baze podataka koji se pokazuju i demonstriraju korisnicima) i održavanje (nakon što je baza ušla u redovitu uporabu uz redovito održavanje zahtjeva, praćenje rada s bazom, dok administratoru baze podataka trebaju biti na raspolaganju odgovarajući alati, odnosno administratorski programi). Baze podataka jesu skup povezanih podataka, odnosno organizirana i uređena cjelina međusobno povezanih podataka. Razlikuju se tri osnovna modela baza podataka: mrežne, hijerarhijske i relacijske baze podataka. Relacijska baza podataka sastoji se od skupa povezanih tablica, odnosno relacija. Definicija jedne relacije naziva se relacijska shema te se sastoji od naziva relacije i obilježja (atributa) koja su u sastavu te relacije. Stoga se definicija cijele baze podataka naziva relacijska shema baze podataka, a sastoji se od relacijskih shema svih relacija koje ulaze u sastav baze podataka. Takva baza podataka danas je najčešće korišten model baze podataka. Tablica je osnovni objekt relacijske baze podataka i u njoj se pohranjuju podatci. Redak tablice naziva se relacija te predstavlja informaciju o jednom subjektu, stoga su relacije pohranjene kao tablice. Relacija, odnosno tablica, sastoji se od stupaca i redaka koji se nazivaju atributi te odgovaraju nazivu *polje podataka*. Polje (atribut) ili više polja kojima se jednoznačno definira redak tablice naziva se primarni ključ. Budući da je baza podataka skup međusobno povezanih podataka spremlje-

¹³ Budući da u Republici Hrvatskoj još uvijek ne postoji Vodič CCO preveden na hrvatski jezik, daljnji opisi navedenoga standarda vežu se uz isti vodič te će se njime moći poslužiti, do cjelokupnoga prijevoda na hrvatski jezik, knjižničari, arhivari, muzeolozi, kustosi, povjesničari te ostali zainteresirani dionici.

nih bez redundancije (zalihosti), nužno je izbjegavati nepotrebno ponavljanje istih podataka u bazi (ista činjenica nepotrebno zapisana više puta). Kako bi se izbjeglo ponavljanje istih podataka, obavlja se normalizacija, a to je postupak kojim se tablice u bazi strukturiraju na način da se izbjegne međuzavisnost i redundantnost, odnosno da se stvori što bolji i konzistentniji model podataka. Relacija je odnos ili veza, a u kontekstu relacijske baze podataka riječ je o povezivanju dviju tablica s pomoću vrijednosti primarnoga ključa. Tri su kriterija primarnoga ključa:

1. vrijednost primarnoga ključa mora biti jednoznačna
2. primarni ključ ne može imati vrijednost NULL, odnosno ne smije biti prazno polje
3. primarni ključ mora uvijek postojati kod kreiranja i spremanja sloga.

Taj primarni ključ (ID) pohranjen je u objema tablicama. Kandidat za ključ jest atribut ili skup atributa čije vrijednosti jednoznačno određuju primjerak entiteta zadanoga tipa. Kako bi se očuvao integritet podataka u bazi, mora se osigurati pravilno unošenje vrijednosti s jedne strane u jednoj tablici te s druge strane u drugoj tablici. Odnosi između raznih objekata u bazi predstavljeni su vezama, a postoje tri tipa veze: jedan prema jedan, jedan prema više, više prema više. Bazu u pravilu čine više međusobno povezanih tablica. Povezivanjem tablica dobiva se mogućnost izdvajanja podataka iz jedne, dviju ili više tablica tako da, koristeći se *upitom*, prikazujemo slogove koji su sastavljeni od polja iz povezanih tablica s time da se fizički ne moraju ponovno pohraniti. S pomoću upita moguće je kreirati novu tablicu na osnovi podataka iz jedne ili više postojećih tablica. Dvije su osnovne vrste upita: upiti izdvajanja i akcijski upiti. Upite izdvajanja karakterizira pronalaženje i izdvajanje slogova ili dijelova slogova iz jedne ili više povezanih tablica. Svrha je akcijskih upita mijenjanje podataka.¹⁴

S obzirom na to da još nije učinjena standardizacija nazivlja kulturne baštine, kao i na to da u Republici Hrvatskoj nije usvojena jedinstvena nomenklatura ni klasifikacijska shema za indeksiranje, klasifikaciju i identifikaciju kulturne baštine¹⁵, rad nudi metodologiju izrade tezaurusa digitalnog arhiva Župe sv. Mihaela Arkandela u Osijeku koristeći se standardom CCO. Tezaurus je terminološki rječnik koji sadrži popis dogovorenih, odnosno prihvaćenih pojmova za izradu pomagala za pretraživanje podataka, odnosno kontrolu unosa u bazu podataka. Još se naziva i kontroliranim rječnikom te je hijerarhijski strukturiran. Istovjetan tezaurusu jest popis predmetnih oznaka ili predmetnica koji abecednim redom sadrži popisane prihva-

¹⁴ Usp. https://e-u.hr/dok/udzbenik/31_210.pdf (16. 8. 2017.); R. MANGER, *Baze podataka: skriptata*, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, 2003., 1-8.

¹⁵ Usp. I. MAROEVIĆ, *Uvod u muzeologiju*, Zagreb, 1993., 197.

čene, odnosno dogovorene termine koji se unose u bazu podataka. Takvi popisi ne moraju se poklapati ili s druge strane može postojati hijerarhijski odnos među terminima. Razlika je u tome što tezaurus »uspostavlja odnose među pojmovima, stavljajući svaki pojam u kontekst i relaciju s drugim pojmovima (...) postoje tri osnovne vrste odnosa (relacija) unutar tezaurusa: odnos jednakosti, hijerarhijski odnos i odnos srodnosti«. ¹⁶ Tezaurus digitalnog arhiva župe izgrađen je:

- a) za agente, odnosno za svaku fizičku ili pravnu osobu ili korporativno tijelo
- b) za predmet (predmet dokumenta, događaj...)
- c) za dokument (fotografska građa, spomenica, smrtovnice, arhivski dokumenti)
- d) za uloge agenata.

A) AGENTI

Govoriti o gradu i Župi sv. Mihaela može se samo ako se govori o onima koji čine grad. Pojedinci teže zajedničkom određenju pa ih zaokuplja želja za osvješćivanjem vlastitoga identiteta te identiteta zajednice. Svakoga pojedinca karakterizira osjećaj vezanosti uz prostor (nadlokalni identitet) i mjesto (lokalni identitet). Standard CCO naglašava da su stvaratelj djela i uloga stvaratelja kritički elementi u katalogizaciji. ¹⁷ Stvaratelj djela može biti jedna osoba, bilo da je poznata imenom ili anonimna (to jest umjetnik čije ime nije poznato, ali koji je poznat po nekoj vrsti nazivanja). U osmišljavanju i stvaranju djela može sudjelovati više stvaratelja. Stvaratelj također može biti i korporativno tijelo – to je organizirana skupina pojedinaca koji zajedno rade kako bi stvarali umjetnost, kao što je građevinska firma ili grafički atelijer. Stvaratelj može biti nepoznat, pa je stoga sva odgovornost dodijeljena kulturnoj skupini. Element *Stvaratelj* identificira pojedinca, skupinu pojedinaca, korporativno tijelo, kulturnu skupinu ili druge entitete koji su doprinijeli stvaranju, osmišljavanju, proizvodnji, izrađivanju ili mijenjanju djela. Element *Uloga Stvaratelja* bilježi ulogu ili aktivnost koju provodi stvaratelj u planiranju, osmišljavanju ili produkciji djela koje se katalogizira. *Stvaratelj* i *Uloga Stvaratelja* primarne su točke pristupa, pa su stoga i nužne. Oba elementa trebala bi biti ponovljiva. Imena stvaratelja trebala bi biti nadzirana korištenjem zapisa o autorizaciji ili nadziranim popisima. Objavljeni izvori podataka o stvaratelju uključuju sljedeće: *Getty Vocabulary Program. Union List of Artist*

¹⁶ L. KRIŽAJ, Tezaurus graditeljske baštine: podatkovni standard u inventarima kulturne baštine, u: M. ŠPIKIĆ (ur.), *Ivi Maroeviću, baštinici u spomen*, Zagreb, 2009., 314-315.

¹⁷ Usp. *Cataloging Cultural Objects A Guide to Describing Cultural Works and Their Images: Creator Information*, preuzeto s portala: http://cco.vrafoundation.org/index.php/toolkit/cco_pdf_version/, a upute o Stvaratelju/Uloga dostupne na: http://cco.vrafoundation.org/downloads/PartTwo_2-CreatorInformation.pdf (16. 8. 2017.)

Names, Library of Congress Authorities, Grove Dictionary of Art Online, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, Allgemeines Künstlerlexikon: die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker, Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs, Macmillan Encyclopedia of Architects. Korištenje dosljednom terminologijom posebno je važno za nadzirana polja kojima je svrha pružiti pristup. U usporedbi s nadziranom poljem u bilješki slobodnoga teksta dosljednost je manje važna, ali i dalje poželjna. Iako bi nenadzirana terminologija trebala biti zastupljena, ipak se zbog jasnoće preporuča terminologija koja je dosljedna s izrazima u nadziranom poljima. Uvijek se preporučuju dosljedan stil, gramatika i sintaksa. Uloge se trebaju nadzirati korištenjem nadziranoga popisa ili autorizirane datoteke. Objavljeni izvori terminologije za uloge uključuju sljedeće: *Getty Vocabulary Program. Art & Architecture Thesaurus (AAT)*. Radi indeksiranja element *Uloga Stvaratelja* trebao bi biti spojen s autorizacijom ili nadziranom popisom uloga. Može se ručno umetnuti na zaslon *Stvaratelja* ili računalnim algoritmom.

U tadašnjem Nutarnjem gradu dominirali su vojnici i vojni časnici te civili iz Bavorske, Češke, Moravske, Ugarske, Poljske, Gornje Austrije. Osim vojnika grad su činili obrtnici, ponajviše trgovci, a najbrojniji dio stanovništva činili su najamni radnici, služavke, sluge i nezaposleni. Ukupno je 55 pravnih i 523 fizičkih agenata upisano u digitalni arhiv. Župa je također bila sjedištem vojnoga dušobrižništva, pa su očuvani mnogobrojni vojni zapisi (zapovijedi) koji su slani tadašnjem vojnom kapelanu Josipu Kraljiću.

Uloge agenata župnog arhiva, iz kojih iščitavamo važnost župnog arhiva, jesu: *apotekar, fotograf, gradski nadveterinar, arhitekt, franjevac, gradski perovođa, ban, general, gradski pisarski akcesist, barunica, generalni konzul, gradski senator, bilježnik, generalni vikar, gradski stanar, biskup, gospodarski nadzornik, gradski tehnički nadsavjetnik, blagajnik, graditelj, gradski tehnički nadzornik, bogoslov, gradonačelnik, gradski vagar, bolnička česta, gradski akcesist, gradski vijećnik, cipelarski obrtnik, gradski zastupnik, činovnik, gradski dobrotvor, pučko-ustaški inženjer, član odbora, gradski fizik, građevni oficijal, članica pjevačkog zbora, gradski gospodarski izvjestitelj, grobar, dimnjačar, gradski kapetan, hrvatski plemić, dječak, gradski kotarski liječnik, industrijalac, djevojčica, gradski kućepazitelj, inspektor, dobročinitelj, gradski lugar, inženjer, duhovnik, gradski manipulativni, nadoficijal, isusovac, ekonom, gradski načelnik, kancelar, elektromonter, gradski nadinženir, kanonik, kapelan, limarski obrtnik, odbor, kapetan, major, odbornik popisivačkog odbora, kapitularni vikar, majstor, odjelni predstojnik za bogoštovlje i nastavu, kaplar-učenik, majstor-bravar, odvjetnik, kapucin, maturant, kapucinski brat, mesarski obrtnik, ordinarijat, kateheta, ministar, orguljar, kolarski obrtnik, ministarstvo, orguljaš, mitničar, paroh, kotarski predstojnik, mjernik, kovački obrtnik, mladomisnik, tramvajski kontrolor, kralj, mladoženja, tesarski majstor, kraljevski podžupan, mlinar-*

ski obrt, svećenik, kraljica, monter zvona, svjedok, kroničar, župnik, načelnik, kućevlasi, nadbiskup, šef ložione, kum, nadstojnica, šef policije, kuma, nadzorničtvo, ličilački obrtnik, nadzornik, tajnik, liječnik, narednik, trgovac, narodni zastupnik, pekarski obrtnik, potpukovnik, natknjigovođa, pisarnički nadzornik, povjereništvo, obitelj, pobočnik za promičbu, povjerenstvo, obraćenik, podnačelnik, predsjednik, obrtnik, podnarednik, predsjednik gradske općine, posjednik, predsjednik odbora, ravnateljstvo, posv. biskup, predstojnik ureda, redarstveni agent, poštanski i brzojavni činovnik, prefekt, redarstveni nadzornik, poštanski i brzojavni ured, pregledatelj računa, regens chori, potporučnik, prijestolonasljednik, rektor, prodavač, pomoćni biskup, županijska oblast, račun. oficijal, sjemenište, podvornik, računovođa, slikar, poglavarstvo, ratar, sluga, poglavnik, ravnatelj, popisivač, ravnatelj poglavarstva, stanovnik, poručnik, stolarski obrtnik, voditelj, zapovjednik, zastupnik, stožernik, vojni inženjer, zvonar, student, zastupnik firme, željezničar, sudski vijećnik, župljanin, željezno-strojarski pomoćnik, župljanka, suprug, vrtlar, vjeroučitelj, supruga, dekan, vojni svećenik, učitelj, provincijal, učitelj pripravnika, pukovnik, sestra, učiteljica, sjemeništarač, račun. nadsavjetnik, učiteljica pripravnica, zlatar, vojni pravoslavni svećenik, upraviteljica, upravitelj, vojni muzičar, zborovođa, veletrgovac, vojnik, upravitelj gradskih daća, upraviteljica, veliki župan, vojni dušobrižnik, profesor, sanitarni pukovnik vatrogasac, privremeni upravitelj župe, revizor, veleposjednik, statističar.

B) PREDMET

Element *Predmet* sadrži identifikaciju, opis ili interpretaciju onoga što je prikazano na djelu ili slikovnom prikazu, odnosno onoga što je njima prikazano.¹⁸ On uključuje stvari, mjesta, aktivnosti, apstraktne oblike, ukrase, priče i događaje iz književnosti, mitologije, religije ili povijesti. Predmeti mogu biti filozofske, teorijske, simboličke te alegorijske teme i pojmovi. Predmeti reprezentativnih (figurativnih) djela mogu biti narativni, što znači da pripovijedaju priču ili predstavljaju jednu epizodu u priči. Također mogu biti nenarativni, predstavljajući tako osobe, životinje, biljke, zgrade ili objekte prikazane na portretima, mrtvoj prirodi, krajolicima, žanrovskim scenama, građevinskim crtežima, alegorijama itd. Nerepresentativna djela također imaju temu, što može uključivati referencu na apstraktni sadržaj, ukras, funkciju ili implicitne teme ili attribute. Predmet treba biti naveden za sva djela i slikovne prikaze, pa čak i za one koji nemaju narativnu ili figurativnu temu u tradicionalnome smislu. Za apstraktna djela, arhitekturu, dekorativne umjetnosti, namještaj i druga djela bez narativne ili figurativne teme sadržaj može biti funkcija

¹⁸ Usp. *Cataloging Cultural Objects A Guide to Describing Cultural Works and Their Images: Subject*, preuzeto s portala: http://cco.vrafoundation.org/index.php/toolkit/cco_pdf_version/, a upute o *Predmetu* dostupne na: http://cco.vrafoundation.org/downloads/PartTwo_6-Subject.pdf (16. 8. 2017.)

djela i važnih sastavnica njihove forme ili kompozicije. Predmet je važna pristupna točka te se indeksiranje toga elementa jako preporučuje. Moguće je pak da neke ustanove ne mogu zabilježiti predmetnu terminologiju. Element *Predmet* treba biti ponovljiv. Kako bi se osiguralo da se primjenjuju širi konteksti i da su sinonimi dostupni, imena i izrazi kojima se koristimo za opisivanje teme trebali bi biti izvučeni iz predmetne autorizacije. Idealno bi bilo kada bi predmet bio zabilježen u polju za slobodni tekst za prikaz na zaslonu u kombinaciji s nadziranom poljima za pristup. To se može napraviti u polju za slobodni tekst predviđenome za predmet ili tako da se uključi rasprava o predmetu u elementu *Opis*. U svakome slučaju, nadzirana polja za indeksiranje predmeta preporučljiva su. Lokalna praksa, građa i funkcionalnost baze podataka diktirat će koji će se izrazi pohraniti u autoriziranoj datoteci posvećenoj predmetu. Ipak, predmetna terminologija može pokriti, a obično i zaista pokriva, širok spektar terminologije. Idealno bi bilo kada bi predmetna autorizacija obuhvaćala samo terminologiju koja izlazi izvan opsega drugih autorizacija. Vrlo vjerojatno sadržavala bi vlastita imena za ikonografiju, kao što su imena književnih, mitoloških ili religijskih likova ili tema, povijesne događaje i teme ili bilo koji drugi imenovani ikonografski predmet. S obzirom na to da tema može uključivati vrste terminologije koje se također primjenjuju na druge dijelove zapisa o djelu, izrazi korišteni u poljima *Predmet* mogu se pronaći u različitim autoriziranim datotekama; s obzirom na preklapanje u terminologiji potrebnoj za različite elemente u pravilu je učinkovitije uključiti bilo koji izraz u jednoj autoriziranoj datoteci kako bi se izbjegao suvišan ulaz istoga izraza u višestruke autorizacije. Predmetna terminologija trebala bi biti nadzirana uporabom autoriziranih datoteka ili nadziranih popisa. Treba napomenuti da predmetna terminologija može biti pohranjena u *Geographic Place Authority*, *Personal and Corporate Name Authority* i u *Concept Authority* (za opće pojmove), kao i u namjenskome *Subject Authority*. Indeksiranje predmeta općenito zahtijeva uporabu izraza iz mnogo različitih rječnika; treba primijetiti da će lokalna terminologija vjerojatno biti također potrebna. Objavljeni izvori izraza koji bi mogli biti prikladni za predmete uključuju sljedeće: *Getty Vocabulary Program*, *Art & Architecture Thesaurus (AAT)*, *Library of Congress Subject Headings*, *Penguin Dictionary of Architecture and Building Terms*, *Multilingual Dictionary of Architecture and Building Terms*.

Predmeti župnog arhiva: *berivo, dekret, ekshumacija, blagoslov, dopisnica, elektrifikacija, bogoslužje, dozvola, euharistijski kongres, bojni hod, državljanstvo, filmska projekcija, cijepljenje, dug, financijski dnevnik, izvjesnica, konferencija, matura, izvještaj, kongregacija, mlada misa, kanonska vizitacija, kongres, molba, kapelica, krizma, nabava, komemoracija, kronika, nagrada, ponuda, liječnička svjedodžba, naredba, popis, liturgija, narudžba, popravak, primopredaja, novčana sredstva, potvrda, prisega, obavijest, povijest, pristojba, ratno stanje, povišica, procesija, razdioba, zlatna misa, proslava,*

regrutiranje, poziv, protokol, rekvijem, pozivnica, račun, rekvizicija, preminuće, računi, revers, premještaj, raspis, revizija, preporuka, rasprava, rješenje, unutrašnjost crkve, upute, vremenik, upitnica, uredovna svjedodžba, zabrana, upozorenje, vojno dušobrižništvo, zadušnica, zapisnik, zapovijed, zaštitne mjere, godišnjica, ispomoc, gradnja, imenovanje, izlet, izbori, izvadak, isplata, grobovi, obljetnica, očevid, izjava, oglas, okružnica, odgovor, ophod, odlikovanje, oprost, odluka, osiguranje, odobrenje, ostavna stečajnina, odrješenje, otpad od vjere, plaća, sastanak, Sanatio Matrimonii, statut, sjednica, stipendija, skupština, svadbeno slavlje, slava, svjedodžba, smrtovnica, svjedodžba, spisak, statut, spomenik, taksovník, troškovi, statistika crkvenih prilika, zahvalnica, udruženje, zajam, zakup, zakon, zaklada, zakletva, zamolba.

C) DOKUMENT (VRSTA, NASLOV)

Elementi *vrsta djela* i *naslov* pružaju osnovne načine upućivanja na djelo.¹⁹ Određivanje kako uputiti na djelo dio je prve kritične odluke u procesu katalogizacije: definiranje onoga što se katalogizira. Element *vrsta djela* identificira vrstu jednoga djela ili više djela koja se opisuju. Vrsta djela u pravilu se odnosi na fizički oblik, funkciju ili medij djela (primjerice skulptura, oltarski kip, katedrala, posuda za skladištenje, slika, bakropis). U tome su kontekstu djela izgrađena djela, djela vizualne umjetnosti ili kulturni artefakti, uključujući arhitekturu, slikarstvo, skulpture, crteže, otiske, fotografije, namještaj, keramiku, kostime, ostala dekorativna ili korisna djela, umjetnost performansa, instalacije ili bilo koju drugu od tisuću vrsta umjetničkoga stvaralaštva ili kulturnih ostataka. Vrsta djela određuje logični fokus kataloškoga zapisa, bilo da je to jedan predmet, djelo sačinjeno od nekoliko dijelova ili fizička skupina ili zbirka radova. Kada je dio umjetničkoga djela ili arhitekture dovoljno važan da zahtijeva svoj zapis, vrsta djela trebala bi točno opisati dio koji se katalogizira, a katalogizator bi trebao povezati zapis o jednom dijelu djela sa zapisom za cijelo djelo. Često pomaže ako se naprave odvojeni zapisi za dijelove djela ako dijelovi imaju značajno različite osobine, uključujući i odvojene umjetnike, datume izvršenja, stilove, materijale ili fizičke lokacije. Vrsta djela trebao bi biti izraz koji najuže opisuje djelo. Preporuča se da se koristi najspecifičnijim odgovarajućim izrazom. Treba imati u vidu fokus zbirke i stručnost korisnika. Vrsta djela nužna je i treba se zabilježiti u ponovljivome nadziranome polju. Ako se bilježe višestruke *Vrste Djela*, jedna bi trebala biti označena kao preferirana. Terminologija za vrstu djela trebala bi biti nadzirana autoriziranom datotekom ili nadziranom popisom: *Getty Vocabulary Program. Art & Architecture Thesaurus (AAT), Library of Con-*

¹⁹ Usp. *Cataloging Cultural Objects A Guide to Describing Cultural Works and Their Images: Object Naming*, preuzeto s portala: http://cco.vrafoundation.org/index.php/toolkit/cco_pdf_version/, a upute o Vrsti/Naslovu dostupne su na: http://cco.vrafoundation.org/downloads/PartTwo_1-ObjectNaming.pdf (16. 8. 2017.)

gress. *Thesaurus for Graphic Materials 2, Genre and Physical Characteristics, Revised Nomenclature for Museum Cataloging: A Revised and Expanded Version of Robert G. Chenhall's System for Classifying Man-Made Works*. Naslov je također nužan te bi također trebao biti ponovljivo polje sa slobodnim tekstom. Kao i kod vrste djela, ako su zabilježeni višestruki naslovi, jedan bi trebao biti označen kao preferiran. Ako se koristi vrstom naslova, treba je povući iz nadzirane terminologije. Za većinu ustanova naslov i vrsta djela ne će biti dovoljni da se jedinstveno identificira djelo. Zato vlasnik djela obično stvori jedinstven numerički ili alfanumerički kod – na primjer pristupni broj ili identifikacijski broj. Uporaba dosljedne terminologije za vrstu djela omogućava učinkovito ponovno pronalaženje zapisa, te se stoga izričito preporuča. Za vrstu djela trebalo bi se koristiti ponovljivim nadziranom poljem. Polje sa slobodnim tekstom za vrstu djela može biti uključeno, ali općenito nije nužno. Ako se želi koristiti zaslonom za višestruke vrste djela, to se može napraviti tako da se povežu podatci iz ponovljivoga nadziranoga polja.

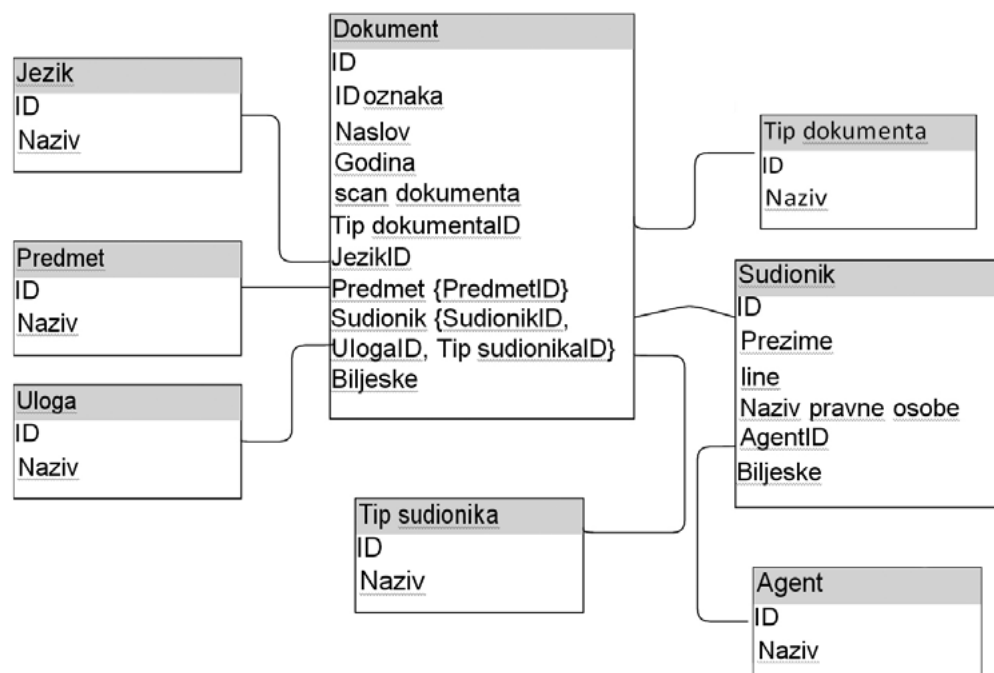
Tipovi dokumenata u župnom arhivu jesu *dokument* (331), *fotografija* (49), *spomenica* (166 str.), *smrtoznica* (10).

D) RELACIJSKA BAZA PODATAKA – DIGITALNI ARHIV

Relacijska baza podataka sastoji se od osam međusobno povezanih tablica. Glavna je tablica *Dokument* u kojoj se nalaze naslov, godina, bilješke, odnosno podatci o pojedinim događajima. Ona može sadržavati više predmeta, više sudionika, više tipa sudionika i više uloga sudionika. Prije dodavanja sudionika u tablicu *Dokument* kreira se tablica *Sudionik* koja sadrži ime i prezime fizičke, odnosno naziv pravne osobe (odrednica kao jedinstveni oblik imena) s nekoliko bilješki o samome sudioniku (bilješke su istraživane u Državnom arhivu u Osijeku, Muzeju Slavonije, u Središnjoj nadbiskupijskoj i fakultetskoj knjižnici te iz samog arhivskoga dokumenta, spomenice, fotografije i smrtoznice župe). *Dokument* sadrži još i odrednicu *Predmet* (tezaurs predmeta) na koju se odnose podatci *Dokumenta*. Podatci iz tablice *Uloga* (tezaurs uloga) spojeni su s *Dokumentom*, kao i *Tip sudionika* (je li agent fizička ili pravna osoba), dok *Tip dokumenta* sadrži informacije o pohranjenoj datoteci (spomenica, fotografije, mapa...). Sve baze povezane su relacijama s glavnom tablicom *Dokument*. Dakle relacijska baza podataka nudi mogućnost da se, kada se odabere dokument, prikažu sve osobe koje su s njime povezane i vrstu veze koju osoba ima s dokumentom, a onda uz to i predmet dokumenta. To znači da se zapis za jednu osobu radi samo jednom, a zatim se svi dokumenti koji su uz tu osobu vezani bilo kojom vezom uvijek povezuju s tim istim zapisom za osobu. Kako bi sve to bilo moguće, izrađen je tezaurs predmeta i uloga koje može imati agent. Uloge su potrebne za vrstu veze između agenta i dokumenta, a predmet treba kako bi se mogli okupiti svi dokumenti vezani uz isti događaj ili temu dokumenta. Pri odabiru

agenta pojavljuju se svi dokumenti u kojima je sudjelovao, a posredno i predmeti, odnosno pri odabiru predmeta pojavljuju se svi dokumenti koji su s njime povezani, a posredno i agent. Tezaurus je ugrađen u bazu na način da je vrsta veze koju agent ima prema dokumentima u padajućem izborniku, kao i predmet. Na taj način izvlače se podatci o događajima, osobama, predmetima i sl. U relacijskoj bazi podataka župe može se pretraživati po predmetu, agentu, godini, tipu dokumenta te jeziku, a podatci se mogu i eksportirati.

Schema digitalnog arhiva župe prikazuje način spajanja tablica relacijskim vezama:

Zaključak

Digitalni župni arhiv polazišni je model koji se može nadopunjavati novim terminima u tezaursu, kao i redefiniranjem (nastojalo se obuhvatiti što više nazivlja kako bi budući istraživači mogli lakše pretraživati građu) postojećih jer još uvijek ne postoji propisani tezaurus, kao ni standardizirana terminologija. Za osiguravanje pristupa i korištenju digitalizirane građe župnog arhiva presudno su važni metapodatci kojima bilježimo različite »administrativne i tehničke parametre o softverskom, hardverskom i mrežnom okruženju: o programima za pristup (čitanje, slušanje, pregledavanje), o posebnim fontovima, mrežnim i sistemskim uvjetima te o sigurnosti».

nosnim postavkama i pravima pristupa i korištenja.«²⁰ Uz svaki kataloški zapis u digitalnom arhivu dodana je digitalizirana inačica dokumenta. Baštinskoj građi trenutno je moguće pristupiti s pomoću računala Župe sv. Mihaela Arkandela i relacijske baze podataka dostupne na <http://localhost:3000/>. Standard CCO stvoren je za muzejske zbirke, zbirke vizualne građe, arhive i knjižnice. CCO nije zamišljen za zbirke prirodne povijesti ni za znanstvene zbirke. Tezaurus je digitalnog arhiva Župe sv. Mihaela izgrađen:

- a) za agente, odnosno za svaku fizičku ili pravnu osobu ili korporativno tijelo
- b) za predmet (predmet dokumenta, događaj...)
- c) za dokument (fotografska građa, spomenica, smrtovnice, arhivski dokumenti)
- d) za uloge agenata.

Ukupno je upisano u bazu 55 pravnih osoba, 523 fizičkih osoba, 135 predmeta te 223 uloge agenata. Korisnici digitalizirane inačice zapravo su korisnici komunikacije sa župnim arhivom. Digitalni zapis postaje nositelj dokumentacije. Građa Župe sv. Mihaela dokazuje da je Nutarnji grad prostor kulturnoga pamćenja koji mjesta i radnje pretvara u posvećene oblike. Grad odjekuje glasovima povijesnih zbivanja, a crkva sv. Mihaela zrači sveto u urbani prostor oblikujući duh toga grada.²¹ Tako je Nutarnji grad Osijek (Tvrđa) tekst kulture, a baštinska građa župe njegovo opuno-moćeno mjesto memorije.

²⁰ Ž. VUJIĆ, Korisnički aspekt u sustavu muzeologije Ive Maroevića: od pažljive analize do smjernica dopune, u: M. ŠPIKIĆ (ur.), *Ivi Maroeviću, baštinici u spomen*, Zagreb, 2009., 108.

²¹ Usp. I. ŽIŽIĆ, Grad i sveto: o fenomenu urbanoga kao izazovu kršćanskoj vjeri i liturgiji, u: *Živo vrelo* 29(2012.)7, 2-7.

CULTURAL HERITAGE MATERIALS
OF ST. MICHAEL THE ARCHANGEL'S PARISH CHURCH
IN THE OSIJEK TVRĐA (FORTRESS):
THE SOURCE OF THE CITY'S CULTURAL MEMORY

Hrvoje MESIĆ*

Summary: *The identity of Tvrđa (Fortress) consists of memory collections of cultural and historical identities preserved in heritage institutions. The work of heritage institutions in the area of public memory is to embody spatial and symbolic engagement of an open city and a society. Heritage institutions occupy a central position in the cultural and technological convergence that is identified in three main trends: digital convergence, digital communication and digital responsibility. It is important to ensure visibility and availability of materials kept within the invisible and closed spaces of Tvrđa using the modern information technology and the process of digitalization. Such is the archive of St. Michael the Archangel's Parish Church within the Osijek Tvrđa which is being deliberately neglected as a carrier of cultural identity. It is a place of recollection where the notions of history, past and tradition are being materialized and stored. The parish archival materials are a first-class historical source for understanding the city's civic and religious life and for creating a cultural image of the area from the end of the 19th and the first half of the 20th century. The process of digital convergence and cataloguing will use photographs, a memorial, obituaries and archival documents which define the city as a document. Cultural heritage materials will be digitalized and catalogued according to the international Cataloging Cultural Objects (CCO) standard together with the accompanying descriptive and administrative metadata. The CCO standard not only provides guidelines for describing objects of cultural heritage but can also serve as a model for organizing information and creating a relational database in church archives preserving cultural heritage. This paper will prove and conclude that the archive of St. Michael's Parish Church is a heritage institution, i.e. the source of cultural memory of the area and the keeper of personal and collective identity of the Osijek Inner City.*

Keywords: *parish archives, the Inner City, memory figures, digital convergence, cataloguing, the city memory, cultural heritage.*

* Hrvoje Mesić, Ph. D., Academy of Arts and Culture in Osijek, Ulica kralja Petra Svačića 1/f, 31 000 Osijek, hmesic@uaos.hr